# एकाइ १३ · प्यारो प्रकृति

**थप चुनौतीपूर्ण अभ्यास प्रश्न · उत्तरकुञ्जिका**

पूर्णाङ्क ४८

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

## १ करणलाई अकरण

**उत्तर** — प्रयोग · ३

क. बारीमा मकै फलेन।

ख. चरा उडेनछन्।

ग. यो पिपल होइन।

घ. ढोका नखोल्नुहोस्।

ङ. कोही पनि बालक खुसी छैनन्।

च. घामले पोल्यो र पानीले भिजायो।

**अङ्क विभाजन**

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘फलेन’ र ‘उडेनछन्’ लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘होइन’ र ‘नखोल्नुहोस्’ लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘कोही पनि … छैनन्’ र च को करण रूप लेखेमा।

## २ कुरा राम्रो, वाक्य अकरण

**उत्तर** — बोध · ३

क. **अकरण** (कुरा राम्रो भए पनि ‘छैन’ अकरण हो।)

ख. **करण** (कुरा नराम्रो भए पनि काम भएको छ।)

ग. **अकरण**

घ. **अकरण** (‘न त … न त …’ ले काम नभएको बताउँछ।)

ङ. **अकरण**

च. **करण**

**अङ्क विभाजन**

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क र ख छुट्याएमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ग र घ छुट्याएमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ङ र च छुट्याएमा।

## ३ गर्ने र गराउने

**उत्तर** — प्रयोग · ३

क. बुबाले दाइलाई रुख रोपाउनुभयो।

ख. आमाले बालकलाई भात खुवाउनुभयो।

ग. दिदीले बहिनीलाई विद्यालय पुऱ्याइन्।

घ. विद्यार्थीले कविता लेखे।

ङ. नानीले दुध खायो।

च. **बन्दैन:** यो वाक्यमा गर्ने वा गराउने काम नै छैन।

**अङ्क विभाजन**

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क र ख को नयाँ कर्ता, ‘लाई’ र क्रियापद मिलाएमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ग र घ को रूप मिलाएमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ङ को रूप र च को कारण लेखेमा।



Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

## ४ प्रत्यय छ कि छैन?

**उत्तर** बोध · ३

क. पोस + इलो

ख. लेख् + अक

ग. **प्रत्यय छैन:** सडक सड्ने मान्छे होइन; अन्त्य हटाउँदा अर्थ जोडिँदैन।

घ. खेल् + औना

ङ. मानव + ता

च. समाज + इक (पहिलो स्वर बदलिएको)

**अङ्क विभाजन**

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘पोसिलो’ र ‘लेखक’ छुट्याएमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘सडक’ को कारण र ‘खेलौना’ छुट्याएमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘मानवता’ र ‘सामाजिक’ छुट्याएमा।

## ५ पङ्क्तिको लय गन्नुहोस्

**उत्तर** प्रयोग · ३

क. अग्-लो, बो-ट, ब-ने-र, बढ्-छ, बि-रु-वा (१२) र पर्-या-प्त, पा-नी, प-रे (७) गरी **१९ अक्षर** छन्।

ख. बाह्रौँ अक्षर ‘बिरुवा’ को ‘वा’ हो, त्यसैले **‘बिरुवा’** पछि अर्धविश्राम लिइन्छ।

ग. **दुई अक्षर** छन्: बढ् र छ। ‘ढ्’ हलन्त लागेको वर्ण भएकाले छुट्टै अक्षर हुँदैन।

**अङ्क विभाजन**

✓ १९ अक्षर गनेर लेखेमा।

✓ ‘बिरुवा’ पछि अर्धविश्राम लेखेमा।

✓ दुई अक्षर कारणसहित लेखेमा।

## ६ कवितामा लुकेको अर्थ

**उत्तर** बोध · ३

क. यसलाई **मानवीकरण** भनिन्छ। यहाँ हाँसो भनेको बिहानको उज्यालोमा हिमाल चम्किनु हो।

ख. गाई मारेर होइन, स्याहारेर दुहिन्छ। त्यसैगरी प्रकृतिलाई नमासी र जोगाएर मात्र त्यसबाट लाभ लिनुपर्छ।

ग. पानीले धुलो पखाले जस्तै निर्मल भाव मनमा राखे जीवन धानिन्छ। बाहिरको सफाइबाट कवि भित्रको मनको सफाइमा पुगेका छन्।

**अङ्क विभाजन**

✓ मानवीकरण र हिमाल चम्किने अर्थ लेखेमा।

✓ मारेर होइन, स्याहारेर लाभ लिने अर्थ लेखेमा।

✓ पानीको निर्मलतालाई मनको निर्मल भावसँग जोडेमा।



Science Playground, काठ्न्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

## ७ अपठित गद्यांश

**उत्तर** बोध · ५

क. सडक बनाउँदा र दाउरा काट्दा वन पातलिएकाले मूल सुक्यो।

ख. उनीहरूले तत्कालको फल मात्र हेरे। प्रकृतिको काम ढिलो हुन्छ, र धैर्य गरेर लगानी गर्नुपर्छ भन्ने बुझेनन्।

ग. **युवाले बिरुवा रोपे।**

घ. वनलाई मान्छे जस्तो बनाइएको छ। वन फेरि जीवित भयो, गाउँमा जीवन फर्कियो भन्ने अर्थ लुकेको छ।

ङ. तेस्रो श्लोकले समयमै राम्रो लगानी गरे फल्छ भन्छ। जमुनाको बिरुवा र मिहिनेत नै लगानी थियो, र मूलको पानी त्यसको फल थियो।

गद्यांशका पात्र, ठाउँ र घटना यस अभ्यासका लागि बनाइएका हुन्।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ क: वन पातलिएको कारण लेखेमा।
- ✓ ख: तत्कालको फल मात्र हेर्ने कमी लेखेमा।
- ✓ ग: अप्रेरणार्थक वाक्य लेखेमा।
- ✓ घ: मानवीकरण र वन फेरि जीवित भएको अर्थ लेखेमा।
- ✓ ङ: लगानी र फलको कुरा जोडेमा।

## ८ एउटै अर्थ फरक रूप

**उत्तर** प्रयोग · ४

क. ऊ गाउँ छोडेर जाँदैन।

ख. बोट जिउँदै छ।

ग. कविता नबुझ्ने कोही भएन।

घ. बाटो नजिकै छ।

अर्थ उही रहेका अरू वाक्य पनि मान्य हुन्छन्।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ क लाई अर्थ नबदली अकरण बनाएमा।
- ✓ ख लाई अर्थ नबदली करण बनाएमा।
- ✓ ग लाई अर्थ नबदली अकरण बनाएमा।
- ✓ घ लाई अर्थ नबदली करण बनाएमा।

## ९ त्रुटि पहिचान र सुधार

**उत्तर** प्रयोग · ४

प्रकृतिको **संरक्षण** हाम्रो **संस्कार** हो। यो **संसार** हाम्रो मात्र होइन। कुनै जीवको **वंश** मासिन नदिऊँ किनभने **हिंसा** ठिक होइन। **संयोगले** गाउँका पाका बाजेसँग भेट भयो। उहाँसँगको **संवादले** मेरो मनको **संशय** हट्यो।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले र अघिको ‘संरक्षण’ र स अघिको ‘संस्कार’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘संसार’ र श अघिको ‘वंश’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘हिंसा’ र य अघिको ‘संयोग’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले व अघिको ‘संवाद’ र ‘संशय’ बनाएमा।

## १० भाव विस्तार

**उत्तर**

प्रस्तुत पङ्क्ति प्रह्लाद पोखरेलको ‘प्यारो प्रकृति’ कविताको तेस्रो श्लोकबाट लिइएका हुन्।

सानो बिरुवाले पर्याप्त पानी पाएन भने ऊ बढ्दैन। पानी पाएपछि मात्र अग्लो बोट बन्छ। कविले यही प्राकृतिक नियमलाई मान्छेको जीवनमा ल्याएका छन्। बिरुवाका लागि पानी जे हो, मान्छेको उद्यमका लागि लगानी त्यही हो।


Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

लगानी भन्नाले पैसा मात्र बुझिँदैन; समय, मिहिनेत र सिप पनि लगानी हुन्। ‘समयमै’ शब्द यहाँ महत्त्वपूर्ण छ। बिरुवालाई सुकेपछि पानी दिएर काम लाग्दैन, त्यसैले मान्छेले पनि ठिक समयमा ठिक काममा मन लगाउनुपर्छ। प्रकृतिले सिकाएको कुरा यही हो: बिना स्याहार फल आउँदैन, र धैर्यसाथ गरेको मिहिनेत खेर जाँदैन। उच्च दक्षता · ४

**अङ्क विभाजन**

- ✓ प्रसङ्ग (कवि, कविता र श्लोक) खुलाएमा।
- ✓ बिरुवाको पानी र मान्छेको लगानीको तुलना खोलेमा।
- ✓ ‘समयमै’ र लगानीको फराकिलो अर्थ लेखेमा।
- ✓ मिहिनेतले फल दिने निचोड दिएमा।

## ११ कविता रचना

**उत्तर** प्रयोग · ५

**हाम्रो खोला**

बिहानीको किरण पर्दा चम्किन्छ यो खोला,
ढुङ्गैढुङ्गा उफ्रँदै आउँछ सुसाएर बोला।
गाग्रो बोकी दिदीहरू किनारमा भेला,
माछा खोज्दै केटाकेटी डुल्छन् साँझको बेला।

गाउँभरिको फोहोर थुपार्‍यौँ यसैमाथि आज,
मैलो पानी देखेर खोला मान्छ कति लाज।
अब हामी किनारमा रोपौँ हरिया बोट,
खोला बाँचे गाउँ बाँच्छ, यही मेरो चोट।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ एउटा सानो दृश्यबाट सुरु गरेमा।
- ✓ आठ पङ्क्ति पूरा गरेमा।
- ✓ पङ्क्तिको अन्त्य मिलाएमा।
- ✓ विम्ब वा मानवीकरण प्रयोग गरेमा।
- ✓ अन्तिम पङ्क्तिमा भाव वा कामना राखेमा।

## १२ तर्क र प्रतितर्क

**उत्तर** उच्च दक्षता · ४

**तर्क(पक्षमा):** सडक, विद्यालय, अस्पताल र बिजुलीका लाइनका लागि ठाउँ चाहिन्छ। गाउँमा बाटो पुग्दा बिरामीले उपचार र किसानले बजार पाउँछन्। कतिपय ठाउँमा केही रुख नकाटी यस्ता काम सम्भव हुँदैनन्।

**प्रतितर्क(विपक्षमा):** जथाभावी रुख काट्दा पहिरो, मूल सुक्ने र गर्मी बढ्ने जस्ता हानि हुन्छन्। ती हानिको मूल्य पछि मान्छेले नै तिर्नुपर्छ। कविले भने जस्तै प्रकृतिको सन्तुलनमा हाम्रो नयाँ दृष्टि चाहिन्छ।

**निष्कर्ष:** प्रश्न काट्ने कि नकाट्ने मात्र होइन, कति र कसरी भन्ने हो। नचाहिने ठाउँमा नकाट्ने, बाटो बनाउँदा योजना गर्ने र काटेको ठाउँमा रोप्ने गरे विकास र प्रकृति दुवै सँगै जान सक्छन्।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ पक्षमा एउटा उचित तर्क दिएमा।
- ✓ विपक्षमा एउटा उचित प्रतितर्क दिएमा।
- ✓ तर्कलाई कविता वा समाजको उदाहरणले पुष्टि गरेमा।
- ✓ दुवै पक्ष केलाएर स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।

## १३ सोच्नुहोस्

**उत्तर**

कविताले प्रकृतिको पूरा चित्र दिएको छैन; यसले राम्रो र सिकाउने पक्ष मात्र रोजेको छ। कविताको काम सबै कुरा भन्नु होइन, एउटा भाव जगाउनु हो। त्यसैले ‘प्यारो’ भन्नु गलत होइन, तर त्यो पूरा सत्य पनि होइन।

बाढीबाट घर गुमाएको मान्छेलाई सुरुमा यो कविता टाढाको लाग्न सक्छ, किनभने उसका लागि प्रकृति डरको कारण बनेको छ। तर कविताले नै 'सन्तुलन' को कुरा गरेको छ। धेरै विपत्तिमा मान्छेको जथाभावी कामले पनि हानि बढाउँछ। त्यसैले प्रकृतिसँग माया मात्र होइन, आदर र सावधानीको सम्बन्ध राख्नुपर्छ।

**अङ्क विभाजन**

- ✓ कविताले एउटा पक्ष मात्र रोजेको लेखेमा।
- ✓ कविताको काम भाव जगाउनु हो भन्ने कारण लेखेमा।
- ✓ पीडितको दृष्टि बुझेर लेखेमा।
- ✓ सन्तुलन वा सावधानीको निचोड दिएमा।

## १४ क्रियाकलाप: हाम्रो वरपरका बोट

(अङ्क नदिइने)

**विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा**

छहारी, फल, दाउरा, घाँस, चराको गुँड वा माटो बाँध्ने काम जस्ता प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष दुवै लाभ देखिनुपर्छ। जोगाउने उपाय ठोस हुनुपर्छ, जस्तै: पानी हाल्ने, बार लगाउने वा हाँगा नभाँच्ने।

| तहअनुसार अङ्क | ज्ञान | बोध | प्रयोग | उच्च दक्षता | जम्मा |
|---|---|---|---|---|---|
| अङ्क | ० | १४ | २२ | १२ | ४८ |



Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking